

DE MIDDELEEUWSE STADSRECHTEN VAN VLAARDINGEN, II

Onderlinge vergelijking en analyse der Vlaardingse stadsrechtverleningen -2 (1327 en latere).

P.J. Westerdijk

deel I gepubliceerd in jaarboek 1993

2. HET STADSRECHT VAN 1327.

De stadsrecht-oorkonde ging volgens Kruisheer een steeds minder prominente rol vervullen in de zich sterk ontwikkelende steden. De stedelijke keur-bevoegdheid deed na verloop van tijd de stadsrecht-oorkonde zich ontwikkelen tot een eenvoudige herhaling van eerdere verleningen of tot bevestiging van rechten, die in enkele termen werden samengevat.

De bevestiging door graaf Willem III van 6 januari 1327 was nog de gebruikelijke vermeerderde vernieuwing, thans in het Middelnederlands van die van 1273, terwijl in 1346 bij gunstverlening door gravin Margaretha slechts een tweetal veranderingen en uitbreidingen opgevoerd en de herhaling van oudere stadsrechten achterwege gelaten werd.

Als bewijsmiddel had iedere uitvaardiging afzonderlijk haar dienst gedaan zodra ze door een volgende graaf/gravin was vernieuwd.

We zullen globaal de belangrijkste veranderingen behandelen in de hoop daar later in het geheel van deze studie uitgebreider nog eens op terug te komen.

Nieuw zijn de artikelen 1c, 13 en 15, terwijl 9, 11 en 14 omwerkingen zijn van oudere desbetreffende bepalingen.

Art. 1c is duidelijk tijdgebonden, omdat het rekening houdt met het in 1299 verleende stapelrecht van Dordrecht, waar later nog zo veel over te doen zal zijn 46).

Art. 13 garandeert een vastere en snellere procesgang.

Art. 15 is een belangrijke precisering en uitbreiding van het lokale bestuur, zij het dat de schepenen,

schout en baljuw (van Delfland) er al waren. Er zijn 7 schepenen, die met raadslieden/-mannen in samenwerking met de door de graaf aangestelde rechter/schout en baljuw van Delfland verordenende en rechtelijke bevoegdheid hebben. Dit alles voor zover geen tekort gedaan wordt aan de bevoegdheden en rechten van de graaf. Deze bepaling speelt eveneens in op de actuele veranderingen en situatie binnen stadsbesturen in het algemeen.

Art. 9 vervangt de middelmatige wond door nader omschreven gevallen en de financiële (boete) gevolgen daarvan.

Art. 11 preciseert de dader nauwkeuriger en werkt het gezegde "Waar gekijfd wordt, hebben twee schuld" nader uit.

Art. 14 vervangt de tijdsbepaling en reden van verblijf buiten de stad door de algemene verplichting dat elke poorter duurzaam binnen de stad moet wonen.

Beschouwen we de nieuwe bepalingen nog eens, dan zal 1c op initiatief van de graaf zijn ingebracht, art. 13 met name het gevoel van de burger omtrent een soepeler en snelle afwerking van de rechtelijke procedure bevredigd hebben, en art. 15 de bovenlaag van de burgergemeente - daaruit kwamen immers de raadslieden of raden - tevreden gesteld hebben.

Het transactiekarakter bij de totstandkoming van dit stadsrecht lijkt duidelijk.

1a. Wy, Willem Grave van Henegouwe &c., maken condit (bekend) allen luyden, dat wy onsen lieven ende getrouwen poorteren in Vlaerdinghen verleent ende gegeven hebben eeuwelycke vryhede van schattinghe van Cense, ende van schote, (vrijheid van gewone be- lastingen zoals landpacht/rente)

1b. ende dat zy varen moghen thollevry mit heuren eyghen goeden in heure Coopmanschap binnen allen onsen landen van Hollant ende van Zeelant, ten waere off hoirer eenich anderluyden goet tholbair name te voeren, ende hy zeyde dat het zyne ware, want loosheynt nyemant beschutten zal, zoe zoude hy dier voirschreve vryhede quyte wesen alzo verre als men dat proeven moichte met twee wittachtighen oirconden, (wettige getuigen).-

1c. Ende willen zy mit heuren goeden buyten onsen lande varen, dat zullen zy vercopen ter hoochster merct, (de stapelmarkt van Dordrecht) oft willen zy goet copen buyten onsen lande in onse lande te brengen, dat zullen zy copen ter hoochster merct, off zy

zullenre thollen off gheven, gelyck oft zy gheen vyheden en hadden.

1d. Voort en zullen heure Coopmannen gheen goet thollevery voeren, dan dat zy copen mit heuren eyghen penninghen ende volcomelyck betalen, ende wat guedt (goed{eren}) dat zy coopen mit Goidtspennigen (handgeld bij wijze van aanbetaling) ende niet te vollen en betalen, oft dat zy coopen met anderluyde gelde, daer zullen zy tholle off gheven.

2. Voort verleenen wy hem datse nyemant aene mach spreken te Campe (verbod tweekamp) van geenrehande zaecken, mer al dat gheschiet binnen der poort dat zalmen daer binnen berechten by vonnissen van Schepenen.

3. Voort oft yemant buyten der poorte woude eenen poorter voir Schepenen van eenigherhande schout borchtochte dede, (borg stellen) oft hem zelve verbonde also verre als die dach voirleden ware ende hy verwonnen worde (in geding schuldig verklaard worden) als der poort recht by vonnisse van Schepenen ende dat niet en voldede dan zoude onse Bailliu daer toe brengen, dat hy voldede alst recht is.

4. Oock willen wy dat alle die gheene die binnen der poort off buyten der poorte woonachtich zyn ende goet hebben binnen der poorte tot den gemeenen oirboir (nut van het algemeen) der poorte van dyen goeden dat zy daer binnen hebben cost doen, (bijdragen) gelyck andere poorters.

5. Wairt oock dat yemant wederzeyde (niet aannemen) der Schepenen vonnisse int Gerechte die zoude ons gelden thien pondt den Rechter een pondt ende elcken Schepen een pondt.

6. Zoe wie oock over vonnisse dingede, (in hoger beroep gaan) die zoude ons gelden thien schellingen.

7. Zoe wie aen een huys vochte die gheen poorter en ware ende by Schepenen daer off verwonnen werde, die zoude ons gelden (betalen) thien pondt.

8. Zoe wie dat den Rechter oft twee Schepenen vreedde weygerde alsoe verre als hy daer off verwonnen werde by vonnisse van Schepenen die zoude ons gelden thien pondt.

9. Soe welck poorter die met gewapender hant vecht binnen der poort, ende daer off verwonnen werdt by vonnisse van Schepenen die zal ons gelden veertich schellingen, ende den Rechter twee schellingen, uuytgenomen dootslach ende leempte. (verminking)

10. Soe welck poorter die eenen anderen man eenen vuystslach gheeft, die zal ons gelden thien schellingen.

11. So wie buyten der poorten woonachtich ware, ende binnen der poorten vryhede eerst vochte op eenen poorter, ende daer aff verwonnen by vonnisse van Schepenen, (via schepenvonnis schuldig verklaard worden) die zoude ons gelden thien pondt, mer vochte een poorter eerst op eenen lantsman, zoe zoude die lantsmans boete wesen gelyck des poorters boete, ende vochte die een lantman tegens den andere, dat ware malck thien pondt, (elk 10 pond) die daer off verwonnen werde by vonnisse van Schepenen.

12. Waer oock dat zaecke dat yemant in jaermarcten binnen der poorten vryheeden vochte die gheen poorter en ware zoe willen wy om dien jonsten (gunsten), die wy ten Jaermercten hebben, ende om den merren pays (grote vrede) te houden, dat hy verbeure vyfthien pondt, ende datmen hun daer off by Schepenen verwinnen mach, mer (maar) begonste een poorter eerst te vechten in die jaermerct op enen lantman, zoe zoude des lantsmans boeten wesen, gelyck des poorters boeten.

13. Voort wat vonnisse onder die Schepenen coimpt, (komt) des moghen sy hebben driewerff heure scede (3 x zonder vonnis uiteengaan, daarop uitspraak doen verplicht!) ende ter vierder scede zullen zy dat uuyten.

14. Ende zoe wie daer poorter wesen zal, ende der vryheden gebruycken, die moet stadelyck (bestendig in de stad wonen/verblijf houden) binnen der poorte wonen.

15. Voort zoe wat die zeven Schepenen mit den Raitsluyden ende met heuren gewaerden (wettige) Rechter ende met onzen Bailliu van Delfflant koeren (verordenen) dat zal vast ende gestade blyven, behouden ons rechts, ende in allen poincten voirschreve behouden onzen heerlichheden ende onzer Graefflicker gewelt. (macht)

Ende om dat wy willen dat dit vast ende gestade blyven, soe hebben wy dezen brieff oepen bezegelt mit onzen zegele. Gegeven tot Dordrecht opten dertiendach int Jaer ons Heeren duysent driehondert zes ende twintich.

3. STADSRECHT (UITBREIDING/ VERANDERING) VAN 1346.

Zoals al opgemerkt, blijft een herhaling en opsomming van de geldende stedelijke rechten (thans = 28 mei 1346) achterwege en worden alleen een tweetal nieuwe regelingen in verband met doodslag - tot dan toe opmerkelijk afwezig in de Vlaardingse stedelijke rechten in tegenstelling tot bijvoorbeeld de steden Haarlem, Delft, 's-Gravenzande, Zierikzee, Dordrecht, Alkmaar, Leiden - vermeld. Vrouw en kinderen en andere gerechte erfgenamen worden verzekerd van de helft van de in volle eigendom zijnde goederen van de dader (deze krijgt de doodstraf). Ziet de dader kans zijn daad te (ver)zoenen (= een vergelijk of regeling te treffen met de verwanten van het slachtoffer) dan komt hij er af met een financieel offer.

Van de twee aan de stedelijke rechten toegevoegde artikelen lijkt het eerste met name de bestaanszekerheid van de achterblijvenden meer te garanderen als (wellicht schrale) compensatie voor persoonlijk gemis.

Het tweede artikel geeft een poorter als dader de mogelijkheid in plaats van een lijfelijke compensatie een financieelë aan de nabestaanden van de overledene aan te bieden, terwijl de graaf een dubbele financiële tegemoetkoming ontvangt, waarbij hij er tevens voor zorgt dat de "benadeelde" partij het zoengeld ook werkelijk ontvangt.

Wederom lijkt het transactie-element bij het tot stand komen van deze stadsrechtuitbreiding en -bevestiging duidelijk.

1. Margriete byder genaden Goidts Keyserinne van Romen altoos meerende, Gravinne van Lothringhen van Hollant van Zeelant ende Vrouwe van Vrieslant Maecke condt allen luyden dat wy voir ons ende voir onze nacomelingen onzen lieven ende getrouwen Poorteren van Vlaerdinghen gemeenlyck alzulcke gunst gedaen hebben dat zoe wie eenen dootslach doet van onzen poorteren voirschreve, dat hy en zal van zynen eygentlycke goeden niet meer verbeuren dan die een helft, ende zyn lyff, ende die ander helft van zynen eygentlycke goeden zullen behouden zyn wyff ende zyne wittachtighe (wettige) kinderen, joff zyne gherechte erffghenamen.

2. Ende soe wie van onzen poorteren voirschreve eenen dootslach doet hoe wanneer hy gezoent heeft des dooden maghen, (de bloedverwanten van de gedode tevreden stellen) zoe zal hy ons schuldich wesen thien pondt van boeten en thien pondt ter landtwinninge, (vrijgeleide) ende daeromme zullen sy hem uuytpanden zynen maechtsoen op zynen boeten naer den recht vanden Landen.

Ende omme dat wy willen dat alle dinghe vast ende gestade gehouden worden van ons ende van onze nacomelingen, Zoe hebben wy dezen brieff oepen bezegelt, met onzen zegel. Gegeven in die Hage des maendaechs voir Pynsteren, int Jaer ons Heeren duysent driehondert zes ende veertich.

4. STADSRECHT (UITBREIDING/ VERANDERING) VAN 1407.

In de stadsrechtverlening van 23 augustus 1407 van graaf Willem VI komt de belangrijke uitbreiding van de stadsvrijheid of het -rechtsgebied aan de orde.

Men zij er opmerkzaam op dat de interpretatie van A. Bijl Mz. ten aanzien van de maatvoering en de plattegrond van Vlaardinghen niet juist uitgewerkt is. 47)

Daarnaast wordt het “jus de non evocando” (= het voorrecht dat burgers die zich aan het vechten hebben schuldig gemaakt niet ter berechting buiten de stad kunnen worden gevoerd) uitdrukkelijk omschreven, iets dat we al meenden te bespeuren in combinatie met het verbod op tweekamp in voorgaande stadsrechtverleningen: 1273, art. 2 en 1327, art. 2.

In het derde bestanddeel van de stadsrechtverlening wordt de procesgang beschreven, inhoudend dat schuldig geachte poorters binnen jaar en dag voorgeleid dienen te worden. Gebeurt dat niet, dan kunnen ze niet langer meer in staat van beschuldiging gesteld worden, behalve in geval van moord, brandstichting de dood ten gevolge hebbend of goede kans daartoe, verkrachting van vrouwen, grafroof (reeroof in plaats van zeeroof), diefstal en dergelijke.

Gezien de al eerder vermelde financiële compensatie die de burgers de graaf deden toekomen zal het initiatief van deze stadsrechtverlening en -uitbreiding van de poorters gekomen zijn; vergelijk deel I, blz. 113, noot 25. De op die blz. vermelde devaluatie moet zijn

een revaluatie, dus poging tot waardevermeerdering! Ook de expresselijke omschrijving van het “privilegium” of “jus de non evocando” duidt op onderhandelingen van de burgerij met de graaf. 48)

1407

1a. Willem byder genaden Goidts Palensgrave upten Ryn Hertoghe in Beyeren Grave van Henegouwe van Hollandt van Zeelandt ende Heere van Vrieslandt Doen condt allen luyden dat wy om goede gunste die wy draghen tot onser getrouwer Stede ende gemeen Poorteren van Vlaerdinghen ende oock om meenighen dienst wille die zy ons gedaen hebben ende oft God wille noch doen sullen der zelve onser Stede ende hueren poorteren gegeven ende geconsenteert hebben geven ende consenteeren (goedkeuren) midts desen brieve,

1b. dat sy heure vryhede van onse Stede voirschreve meeren sullen moghen thien roeden (1 Delflandse roede = 3,77 m) Noortwaerts voirby die muelen ende hondert gaerden (1 gaarde = 1 hond = 1/6 Rijnlandse morgen = 1421 m²) Westwaerts streckende op vanden dyck ende hondert gaerden streckende Oostwaerts op vanden dyck/

2. Voort hebben wy onser Stede van Vlaerdinghen voirschreve vorder sulcke vryheden gegeven ende gegundt datmen heuren poorteren nergent te rechte en zal setten dan binnen onser Stede van Vlaerdinghen.

3. Ende so wes breucken (overtredingen) binnen onser Stede geschieden daer heure poorteren mede belast moghen worden die zalmen van onsen tweegehen aanspreecken binnen onser Stede voirschreve binnen jare ende binnen daghe off die gebrueckt heeft van onsen voirgenoemden poorteren salre off quyte wesen uuytgenomen van moorde, moordtbrant, (verraderlijke brandstichting de dood tot gevolg hebbend) vrouwen vercracht, zeerooff (waarschijnlijk reeroof = grafroof) diefften off des gelycken.

Ende want wy onser Stede ende heuren poorteren voirnoemt dese voirschreve punten gehouden willen hebben voir ons ende voir onser naecomelingen tot eewyghen daghen, Behoudelycken ons onser heerlicheden sonder arch ende list So hebben wy des in getuygenisse onsen zegel aen dezen brieve doen

hanghen. Gegeven inden Haghe upten XXIIIen dach in Augusto int jaer ons Heeren MCCCC ende seven.

5. HET STADSRECHT (UITBREIDING/ VERLENING) VAN 1413.

In dit stadsrecht van wederom graaf Willem VI d.d. 29 november 1413 wordt vastgesteld, dat de graaf noch iemand namens hem in de toekomst het “gerecht” (= wettig gezag of magistraat van de stad) zal kunnen vernieuwen of afzetten behalve dan op 5 januari van elk jaar. 48)

Dan zullen nieuwe schepenen en raden (burgemeesters/raadslieden) aangesteld/benoemd worden door ‘s graven baljuw (van Delfland), namens de graaf dus, welke personen één jaar in functie zullen zijn. Overlijden er in deze periode echter één of meer, dan zal de graaf via genoemde baljuw een ander/anderen daarvoor in de plaats benoemen.

In een tweede bepaling wordt vastgelegd, dat in geval van nood of tot nut van ‘t algemeen (= landsbelang) een bede gevraagd kan worden. Bewilligt de zittende magistraat daarin, dan zal dit als schot of een dergelijke belasting via die magistraat, daarbij alleen geassisteerd door oud-magistraten, worden geïnd. Het gaat hier kennelijk om een buitengewone bede. Bede (ook wel jaarbede of gewone bede, in tegenstelling tot een buitengewone) of schot was in Holland een vaste grafelijke belasting, die wellicht oorspronkelijk als vergoeding door de grondgebruikers betaald moest worden aan de graaf, als eigenaar van alle grond. In bepaalde delen van het rentmeesterschap “Noordholland”, waartoe ook Vlaardingen gerekend mag worden, werd dat gewoonlijk in een tweetal termijnen betaald als lente- en herfstbede. Dordrecht is ons inziens niet de enige stad waarvoor geen enkele verplichting tot bedebetaling in het stadsrecht was opgenomen, want ook in het Vlaardingse stadsrecht (1273) ontbreekt (tot 1413!) elke bepaling over de bede. 48a)

De gebruikte terminologie is echter niet dezelfde als de Dordtse. Bij Vlaardingen is sprake van “ab omnibus exactionibus, tributis vel taliis (door Postma vertaald als “vorderingen, opbrengsten of schattingen”) concedimus libertatem”; bij Dordrecht “ab omni petitione”. Het is bekend dat de termen waarmee heffingen en belastingen in de middeleeuwen werden aangegeven onduidelijkheden kunnen geven. Van

Dordrecht zijn geen betalingen van enige bede bekend; Vlaardingen droeg bij aan beden in 1411, 1413, 1416, 1423 en 1427-1433. 48a)

De buitengewone bede moest meestal gevraagd worden in tegenstelling tot de gewone (jaar) bede of schot, die in wezen een jaarlijkse rente was geworden. Buitengewone bede in geval van een tocht van de graaf naar de keizer hoefde Vlaardingen niet te betalen, waarmee ons inziens Dordrecht dus niet de enige Hollandse stad was, die via haar stadsrechten daartoe geen verplichting had. 48a)

De eerste bepaling lijkt duidelijk op initiatief van de burgerij in het leven te zijn geroepen, al is ze niet oorspronkelijk Vlaardings, maar trendvolgend. De tweede bepaling bevat de (financiële) genoegdoening voor de graaf. Beide laten het transactionele element in het licht van de totstandkoming goed uitkomen.

1a. Willem, &c. Doen cond allen luden, dat om liefde ende gunste, die wy hebben ende dragen tot onser getruwer Stede ende Poirteren van Vlaerdingen, ende om menigen trouwen dienst wille, die si ons ende onsen Voirvaderen zaliger gedagten tot voel tiden gedaen hebben ende ons of God wille noch doen sullen der zelve onser getruwer Stede ende Poirteren voirscreve gegeven hebben ende geven mit desen brieve sulke punten van Handvesten ende Vriheden als hier na gescreven staen,

1b. Inden eersten, dat wy, onse nacomelinge, noch nyemandt van onser wegen tot eenigen onse Gerecht van onser getruwer Stede van Vlaerdingen voirscreve vernuwen of ontsetten zullen, mer zullen alle jair upten heiligen Dartien avondt (op 7 januari) aldair nye Scepenen ende Rade maken ende setten (aanstellen/ benoemen) of bi onsen Bailiu aldair doen maken ende setten van onser wegen, die ons ende onser Stede voirscreve dienen sullen dat jair wt, (uit) behoudelic waert datter een of meer oflivich (overlijden) worden binnens jaers, dat wy of onse ... (baljuw weggevallen) aldair van onser wegen eenen anderen dair voir setten soude mogen oft ons genuechde.

2. Voirt so wanneer men bynnen onser getruwer Stede voirnoemt om noetsaken wille of om oirbair (stedelijk belang) ende profyt, ons, ons gemeen Lands ende onser Stede voirscreve scot of anders ongelt (belas-

ting) ordineren ofte zetten sal also dat gewoonlic is, so en sal dat nyemant doen dan onse Gerecht, die dan in der tyt wesen sullen, ende dat si dair nyement anders bi over noch aen halen, roepen, noch ombieden, noch laten comen en sullen, dan die ghene die voirtys in onsen Gerechte geweest hebben.

In oirconde &. Gegeven in den Hage up Sinte Andries avondt Anno XIII^{lc}. XIII.

6. DE STADSRECHTUITBREIDNGEN VAN 1447 EN 1448.

Beide verleningen van resp. 21 maart 1447 en 17 april 1448 door Filips van Bourgondië (de Goede) hebben betrekking op de grafelijke toestemming om accijns te heffen op allerhande soorten wijn, bier en meel. 48b)

Daar er sprake is van financieel noodzakelijke verlenging van dit consent, is deze toestemming tot heffing dus van oudere datum.

Omdat in 1447 de grafelijke “Raad” in klein getal, dat wil zeggen onvolledig, niet voltallig bijeenkwam, werd afgesproken dat de graaf zelf een definitieve regeling zou treffen. Dit gebeurde klaarblijkelijk in 1448 en de inhoud van de grafelijke toestemming is in de tussenliggende periode door onderhandeling met rechtbank, vroedschap en rijkdom der stad overeengekomen. Volgt een nauwkeurige uiteenzetting over allerhande soorten, blijkbaar toen gangbare wijnen, over tapbier en bier voor eigen gebruik, over meel en over hoeveel accijns daarover verschuldigd zal zijn.

De toestemming tot accijnsheffing werd dus verleend en wordt nog eens apart vermeld om Vlaardingen in staat te stellen de termijnen van de laatst toegestane bedehffing voor een periode van zes jaar te voldoen: eigen belang van de graaf derhalve en daarnaast een bron van inkomsten voor de stad.

1447

1. Alzo onse genedige Heer mit zyne opene Brieven, ende om die redene dair in begrepen, geconsenteert heeft der Stede van Vlairdingen, dat zy een excynse

mach doen gaederen van alrehande wynen, bier, ende meel, welken consent wtgaen zal en Vrydage avont naistcomende, (24 maart = vrijdag),

2. Ende die goede luden vanden vorscreven Stede den Raide te kennen gegeven hebben, dat hin van noode is, (voor hen noodzakelijk) tvorscreve consent overlenget (verlengd) te hebben, off zy en mogen hoir bede noch andere lasten niet betaelen, So hebben die vorscreve Raide, overmits dat zy op desen tyt in cleynen getal zyn, geconsenteert, Dat die van Vlardingen vorscreve, tvorscreve excyns sullen sonder verbueren (zonder te verspelen) mogen doen gaderen (innen) in sulker mate als zy gedaen hebben tot nu toe, ende dair toe dan mede die men tapen (tappen, in ‘t klein verkopen) zal tot Meye naistcomende, ende hier en binnen, als die voirnoemde Raide in groot getal vergadert wezen zullen, ende die van Vlardingen dat verzoeken, zullen zy raid ende avys (advies) hoe lange dat zy tvoirscreve consent zullen mogen consenteren.

Actum XXI. dage in Maerte Anno MCCCCXLVI. secundum cursum Curie.

1448

1a. Phillips byder gracies Goids, Hertoge van Bourgondie, van Lothryck, van Brabant, ende van Lymborch Grave van Vlaendren van Artois van Bougondie, Palatyn van Henegauwe van Hollant van Zeelant ende van Namen, Marcgrave des Heyligen Rycx, Heere van Vrieslant van Salins ende van Mechelen &c.

Doen cond allen luyden, hoe dat voirtys by onsen anderen openen brieve, ende omder redenen wille dair inne verclairt, wy geconsenteert hebben zekere ordinancye van excisen, (verordening om accijns te heffen) byden gemeynen Gerechte, Vroetscip ende Ryedom van onser Stede van Vlairdingen om nutschip ende oirbair (nut en voordeel) vander selver onser Stede, doe ten tyden gemaict, ende hier na gescreven staet,

1b. Te weten, dat men van elken vate Ryns wyns, Malevizeye, Romenie (uit de buurt van de Golf van Nauplion en Golf van Aegina, n.o. Peleponnesos) ende andere wynen van gelycken waerden die binnen

onser voirschreve Stede gesleten ende getappet sullen worden, geven sal een pont Hollants, dertich groet voir tpont, van elken vate Gasschoengen Petouwe (Gascogne/Poitou) ende andere wynen van gelycken waerden, een halff pont Hollants, van elc vat biers, dat te tappe gebruyct sal worden zes groit, (groot, naam muntstuk) van elken vate biers dat yement in leecht tot syns selfs drinkebier vier groite, ende van elken sacke meels zes penyngen, (penningen)

2. Ende want den termyne ende tyt van onsen voirschreven consente wtgaen (aflopen) sal, upden eersten dach van Meye naistcomende, ende onse Gerechte van Vlairdingen, onse getrouwen President ende Rade van Hollant te kennen gegeven hebben, dat hun sonderlinge (uitdrukkelijke) behoef is, 't voirschreve onse consente verlenget te hebben, ofte anders, zy en souden niet mogen vervallen onse bede ende andere lasten, die hun dagelicx ancomen, dair om oitmoedelic biddende, dat wy dair inne believen wilden, Soe ist dat wy ter oitmoediger bede vanden selven van Vlairdyngen, ende overmits dat wy wail (heel goed) onderwyst zyn, dat zy hoir voirschreve lasten mit minderen quetse (schade) niet vervallen en mogen, 't voirschreve onse consente verlinget (verlengd) hebben ende verlangen mit dese brieve, soe lange ende totder tyd toe, dat die leste termynen van onser bede van zes jairen, die ons laitswerven (de laatste keer) in onsen landen van Hollant Zeelant ende Vrieslant geconsenteert ende gegeven geweest is, verschenen ende overleden wesen sullen, off ten wair, dat hier en bynnen ons of onsen President ende Rade voirschreve tot kennisse quamen sulke beclachten of andere saken, dair om ons, of denselven onsen President ende Rade, dochte, dattet voirschreve onse consente mogelic te niete behoorde gedaen te wesen, soe sal dan tselve onse consente dair en tenden niet langer geduyren dan tot onsen wederseggen,

3. Ende oirloven ende consenteeren mit desen selven brieve onser voirschreve Stede van Vlairdyngen, dat sy geduyrende gelyc voirschreve staet, binnen derselver onser Stede die voirschreve excysen setten ende gaderen mogen, (accijnsen vaststellen en innen) in alre manieren, als zy die geordineert hebben, ende dair of voir verclairt staet, mit voirwaerden dat sy vanden gelden dair af comende, van onsen beden tot

allen termynen dair of verschynende, ons eerst betalynghe doen sullen, ende desgelycx dair mede vervallen die costen die zy sculdich sullen mogen wesen, off worden, mit onsen gemeenen (gehele grondgebied) Landen te gelden, ende wes dan dair overcomen sal dat sy dat besteden sullen inden oirboir (belang) vander voirschreve onser Stede, Behoudelic mede dat die geene, die die handelingen ende tontfange van desen hebben sullen, alle jair voir den geenen die vander selver onser Stede wegen dair toe geordineert sullen wesen, dair of goede rekenynghe ende bewysinge doen sullen, dair wy altyt een van onsen Rade mede by hebben sullen, indien ons dat gelieft.

In oirconde desen brieve, ende onsen segel hier an gehangen. Gegeven upten zeventiensten dach van Aprile, int jair ons Heeren duysent vierhondert achte ende viertch.

V. DE VRAAG NAAR DE RECHTSONTLENING

1. ALGEMEEN

De inhoud van veel handvesten van steden laat vaak een zodanige gelijkenis of overeenkomst zien, dat men de steden in groepen heeft ingedeeld.

Voor de verklaring van dit verschijnsel kan aan een aantal mogelijkheden gedacht worden, zoals: a) het voortleven van oude volksrechten in een bepaalde regio; b) de rol die de stadsheer speelde, door middel van een zelfstandige keus of ontlening aan kanselarijen waarmee de zijne in contact stond; c) de eigen keus of voorkeur der steden naar aanleiding van bestaande interstedelijke commerciële of culturele betrekkingen voor elders bestaand recht; d) de kwaliteit/deugdelijkheid van het gekozen recht.

Aldus redenerend komen we tot stadsrechtfamilies of -filiaties. Aangezien de oudste stadsbrieven/handvesten dikwijls verloren zijn gegaan - dit geldt ook voor Vlaardingen - is het niet altijd mogelijk een oorspronkelijke verwantschap of afstamming vast te stellen.

Hoewel sommige oude schrijvers bij de vermelding van stadsrechtartikelen vaak uitgebreid verwijzen naar overeenkomende artikelen bij andere steden -

afel vant tegenwoordig Privilegejen
boek der Gede Vlaadingen In houdende

10
 1000 der Steds Vlaardingen In handte
 de Sijpstanten faken poimaten ende arti-
 celen In de prijslegie acten, en
 Memoirs, genarveet ende over
 haelt, wat, bij nien, end
 wanneer het gegint gegeven
 ofte geaccordeert is alsoo
 van blaz en getal
 op welke dea poimaten
 geregistreeert is
 ende gevonden
 kan werden

De geopijcāt
nadscepij van
de heerbraat
door ad:
vande
efinde
anno 1703

gommé deimaart, zijn digt 1. Inj. tot $f = 64$ tot.

bijvoorbeeld Van Nievelt in de Handvesten - was het omstreeks het midden van de vorige eeuw de jurist J. van Hall die een poging deed om de oude keuren en handvesten van Holland en Zeeland via hun onderling verband in groepen of families 49) in te delen. Door te letten op de afstamming van elkaar, gelijke

oorsprong en onderlinge verwantschap komt hij tot een viertal groepen of families: 1) de keuren van de Zeeuwse steden en van Zeeland met die van Middelburg als moederkeur; 2) de handvesten van de Zuidhollandse steden en van het oude “Zuidholland”, waarbij Dordrecht aan het hoofd staat; 3) de handves-

ten van de Noordhollandse steden en van het oude "Noordholland", waarbij Delft en Leiden op de voorgrond treden; 4) de handvesten van de steden van Kennemerland en het platteland aldaar met die van Haarlem, waaraan weer ontleend zijn die van de steden en het land van West-Friesland, Waterland, Amstelland en Gooiland.

In die derde groep nu, het oude "Noordholland" hoort Vlaardingen thuis. Daarbij wordt Vlaardingen aan Delft gekoppeld, samen de baljuw van Delfland erkennend als vertegenwoordiger van de graaf en hoofd van burgerlijk bestuur en rechtspraak.

Van Hall besluit zijn onderzoekingen met het uitspreken van de hoop, dat zijn nasporingen enige waarde zullen blijken te hebben en gebruikt kunnen worden bij verdere studie.

Deze hoop bleek niet ijdel, want in 1885 publiceerde B.J.L. de Geer een uitvoerige verhandeling over de opkomst der steden in Nederland tot het einde der dertiende eeuw. 50)

Vlaardingen wordt in het middeleeuwse "Noordholland" in 1206 genoemd als één der villae (= hoofdplaatsen, administratieve centra) van Maasland, Delf- en Schieland. Dit gebeurt tezamen met Haarlem, ná Dordrecht en vóór Leiden. Het nabij gelegen Delft schijnt Vlaardingen weldra voorbijgestreefd te zijn. 50)

Met betrekking tot stadsrechtverlening vermeldde De Geer eerst (blijkbaar abusievelijk) het handvest van 1327, om daarna dat van 1273 op te voeren, en dit is, met dat van Leiden, qua inhoud vergelijkbaar met dat van Haarlem, Delft en Alkmaar. 51)

De stadsrechten der dertiende eeuw overziende komt De Geer tot drie groepen: de Zuidhollandse, de Zeeuwse en de overige stadsrechten benoorden de Maas, tot welke laatste groep Vlaardingen behoort. 52)

De Geer besluit zijn relaas met een vergelijking van Hollandse en Zeeuwse stadsrechten, die naast vele verschillen evenzovele overeenkomsten laat zien.

Eerst met het werk van A. Telting uit 1904 wordt het fenomeen stadsrechtfilatie een bekend verschijnsel. 53)

De filatie der stadsrechten is zeker niet typisch Ne-

derlands; het deed zich voor in de Zuidelijke Nederlanden, Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland, Engeland, Frankrijk, Italië en Spanje.

Telting stipt aan dat dit verschijnsel wel hier en daar is nagegaan, maar nog niet voor heel Nederland.

Hij wijst voor wat Vlaardingen betreft op verwantschap met Haarlem, Delft, 's-Gravenzande, Alkmaar en Leiden.

Bij de plotselinge dood van Telting in 1907 bleef zijn omvangrijk aantekeningenapparaat liggen totdat W.S. Unger Teltings arbeid in 1923 voltooide. 54)

Telting vraagt met name aandacht voor de verdoorgaande filatie bij de stadsrechtfamilie: Leuven - 's-Hertogenbosch - Haarlem. Via deze laatste stad komen we bij Delft en Telting vermoedde dat Vlaardingen daaraan haar recht ontleende. 54)

Er wordt hierbij verwezen naar J. Huizinga.

Bedoeld wordt J. Huizinga's werk "De opkomst van Haarlem" uit 1906. De jonge Huizinga had enkele jaren daarvoor een cruciale wending gegeven aan zijn wetenschappelijke loopbaan, "van het taalwetenschappelijke en oriëntalistische naar het historische in engeren zin" zoals hij het zelf uitdrukte.

Op zoek naar een nieuwe, andere werkring volgde hij de raad op van zijn leermeester in de geschiedenis uit zijn eerste studiejaren prof. P.J. Blok om zijn krachten te beproeven aan de oudste geschiedenis van de stad Haarlem, teneinde het bewijs te leveren in het historische iets waard te zijn 55).

In 1905 publiceerde hij het eerste inleidende gedeelte van zijn genoemde studie over Haarlem en bij de bewerking van het vervolg deed hij de gelukkige vondst de herkomst van het Haarlemse stadsrecht uit dat van Leuven met dat van 's-Hertogenbosch als tussenschakel.

Van het Haarlemse (1245) was het Delftse stadsrecht afgeleid (1246) en dat is waarschijnlijk gebruikt voor het Vlaardingse (1273), al valt dat volgens Huizinga moeilijk te beslissen. De meeste bepalingen van het Vlaardingse stuk komen te Delft voor!

In het algemeen stelt Huizinga dat de stadsrechtfilatie een stimulans is geweest voor een snellere groei en bloei der steden: "Hoeveel moeilijker en langzamer zouden stedelijke bestuursvormen en rechtsgewoonten doorgedrongen zijn, wanneer

elke stad die uit haar eigen teere kiemen organisch had moeten ontwikkelen. In werkelijkheid kregen de meeste plaatsen kant en klaar (dikwijls naar vrije keuze) de constitutie van een model”.

In 1921 deed C.D.J. Brandt in zijn proefschrift een geruchtmakende poging o.a. de filiatiegedachte met Haarlem in spilpositie onderuit te halen. De Haarlemse (1245), Delftse (1246) en Alkmaarse (1254) oorkonden, tot dan toe voor originelen gehouden, werden ontmaskerd als vervalsingen en zouden rond 1274 zijn ontstaan - met nadere precisering in 1273. 56) Delft heeft niet het stadsrecht van Haarlem gekregen. Onze conclusie daarop voor Vlaardingse moet zijn: geen filiatie.

Na een stilzwijgen der Nederlandse mediaevisten op de resultaten van Brandt zag J. Huizinga zich in 1923 genooddacht in een “Nooidwendig vertoog” de stilte te doorbreken 57).

Hij toonde helder en duidelijk aan dat “het werkje van Dr. Brandt qua methode heel streng oogt, maar in werkelijkheid buitengewoon zwak is”. Ter nadere informatie 58): Brandt zou men het “enfant terrible” uit de school van Opperman kunnen noemen, een school die door een stelselmatige diplomatiek (= oorkondenleer, -onderzoek en -kritiek) (te) vele oorkonden als vals bestempelde.

Daarnaast echter heeft die school ook vele werken van hoogstaande geleerdheid en scherpzinnigheid van combinatie voortgebracht, maar alle dragen echter het grondeuvel van de stelselmatige hyperkritiek, verbonden met de neiging tot fantastische constructies die daarbij onafscheidelijk lijken. Tientallen jaren heeft dit de mediaevistiek (= middeleeuwse geschiedbeoefening en -schrijving) bezig gehouden en nog klinkt haar echo na bij de publicatie van het nieuwste Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299 door Koch en Kruisheer, alsmede in het proefschrift van de laatste. 59)

Huizinga's “Noodwendig vertoog” wilde dus aantonen dat de manier waarop Brandt de moderne methoden van oorkondenkritiek toepaste geen geloofwaardige resultaten opleverde, daarbij niet ontkennend dat die methoden waardevol zijn, noch dat hijzelf betere had. Hij waarschuwde dus niet tegen de diplomatiek, maar tegen de Utrechtse versie daarvan.

Huizinga bleef bij de echtheid van de oorkonden van Haarlem, Delft enz., al kon hij één en ander methodisch niet volledig aantonen.

Dit juiste aanvoelen werd met het verschijnen van het proefschrift van H.P.H. Camps in 1948 wel bewezen. 60)

Zoals Camps zelf veel later opmerkt 61) maakt hij daarbij **geen** gebruik van het onderzoek van P. Meilink van 1944.

Deze stelde inleidend vast dat Huizinga's conclusies zo overtuigend waren, dat niemand eraan twijfelde. Die conclusies waren verkregen door opstelling van parallelle bepalingen uit het Bossche, Haarlemse en Delftse stadsrecht, als ook uit Brabantse stadsrechten, welke evenals het Bossche op het Leuvense stadsrecht gegrond waren. Toch bleef er nog wel een aantal vragen open, zoals: kunnen nog niet andere bronnen voor bepalingen die tot dusver naar hun oorsprong niet verklaar waren, aangewezen worden? Verder: wat is de verhouding geweest tussen het Haarlemse en Delftse stadsrecht? Het ontstaan van de Haarlemse en Delftse stukken verwijst allereerst naar het Bossche stadsrecht, een codificatie van Leuvense recht en Hollandse rechtsbronnen. Daarnaast vond Meilink een soms nauw verband met het Zeeuwse, met name het Zierikzeese recht.

De bewerking van het Haarlemse handvest blijkt zodoende een vrij gecompliceerd werk te zijn geweest 62).

Volgens Camps zouden zowel Haarlem als Delft hun stadsrecht rechtstreeks ontleend hebben aan Bossche rechtsbronnen. Daarmee had hij, naar achteraf zou blijken, zijn laatste woord nog niet gezegd.

Samenvattende opmerkingen over stedenfiliaties naar de toenmalige (1965) stand van zaken werden onder andere gemaakt door E.J.J. van der Heijden en B.H.D. Hermesdorf. Voor wat Holland betreft onderscheiden zij een: 1) Zuidhollandse familie met Dordrecht als moederstad; 2) een Brabants-Hollandse familie met Haarlem in centrale positie; 3) een Middenhollandse familie rondom Leiden, en 4) de Hollandse eilanden (Voorne en Putten).

Bij een gedachte verwantschap c.q. ontlening van het Vlaardingse aan het Delftse stadsrecht belanden we bij groep 2 en bij het vierde geslacht via Delft.

De wetenschappelijke stand van zaken (1982) ten

aanzien van de stadsrechtfamilies zoals: Leuven - 's-Hertogenbosch - Haarlem - Delft enzovoort vinden we recent terug in de samenvattende opmerkingen van R. van Uytven en J.Th. de Smidt in de nieuwe *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*. 63)

Het is J.G. Kruisheer geweest die in het kader van de bewerking van het nieuwe Oorkondenboek van Holland en Zeeland, (ca. 1985) hiervoor al verschillende malen genoemd, dieper inging op de onderlinge afhankelijkheid en verwantschap der Hollandse stadsrechten uit de dertiende eeuw. Hij komt voor wat Delft en Haarlem betreft, omdat daar het stadsrecht van Vlaardingén de grootste affiniteit mee scheen te hebben - zij het dat hijzelf zich daar niet over uitlaat - tot de conclusie dat Delft niet rechtstreeks op het recht van 's-Hertogenbosch teruggaat, maar op dat van Haarlem. 64) Verder benadrukt hij de actieve rol van de plaatselijke/stedelijke bevolking bij het tot stand komen van een stadsrecht.

De meeste recente kijk vinden we tenslotte bij Camps.

Deze kwam al betrekkelijk snel na het verschijnen van zijn proefschrift tot het inzicht dat er met name voor wat betreft de herkomst en de ontwikkeling van het Bossche recht te snel is geconcludeerd op grond van te weinig gegevens.

Zijn nieuwe kijk op de zaak was in 1954 in hoofdzaak uitgekristalliseerd, doch werd niet gepubliceerd. Een onderdeel ervan verscheen in 1967. Dit deed J. Roelevink (1976) al opmerken dat, nadat er ruim twintig jaar lang geen diepgaande bezwaren waren losgekomen tegen het werk van Camps, hijzelf een poging deed zijn eigen positie te ondergraven. Een en ander was gebaseerd op nieuwe archiefvondsten.

Camps werkte genoemde archiefvondsten in 1987 nader uit in een artikel. 65) Het oudste Bossche stadsrecht stelde hij op 1184 en tevens dat daarin met geen woord gesproken werd over Leuven (wat in 1284 wel gebeurde). Dat alles wijst erop dat voor 's-Hertogenbosch een autonoom en oorspronkelijk recht werd geformuleerd en wel op initiatief van de poorters. Dat betwijfelt Camps in het geval van de steden Haarlem, Delft enzovoort; de privileges daar zijn heel wat minder voordelig voor de steden, wat een initiatief van de graaf en zijn raadgevers doet vermoeden. Kruisheer op zijn beurt bestrijdt dat dus.

In 1989 kwam Camps, heel moedig, tot een herschrijven van zijn proefschrift, een reprise die tevens een "noodwendig vertoog" is tegen de methodiek van de zgn. Amsterdamse school onder leiding van Kruisheer 65).

Dit geeft voorlopig een allerlaatste stand van zaken ten aanzien van het verschijnsel stadsrecht-filiatie met betrekking tot: Leuven - 's-Hertogenbosch - Haarlem - Delft enzovoort.

Camps waarschuwt tegen gangbare opvattingen en onaantastbare gegevens. Men moet altijd uitgaan van de feitelijke toestand zoals die was in een bepaalde tijd (vooropgesteld dat dit te achterhalen is, zouden wij er aan willen toevoegen). We dienen ons steeds af te vragen: wat is in de grond de historische betekenis van de stadrechten? **Wie wilde wat en om welke redenen?**

Waar gesproken wordt van rechtsontlening kan het alleen gaan om aanvullend recht, dat het eigen rechtstelsel als geheel niet aantast, passend in het ter plaatse aanwezige gewoonterecht. Geschreven (stads)recht is gelegenheidswetgeving, daarom verschillen de teksten die wij stadsrechten noemen zo van inhoud.

Er moet afgerekend worden met de lang bestaande opvatting dat met overname van een aantal rechtsteksten het hele recht van een bestaande stad werd overgenomen. Het bekende schema van de stadsrecht-filiaties, opgesteld door Telting en Unger (1923) en gebaseerd op een te eenvoudige interpretatie van wat er in de teksten staat, zou aan een nieuw onderzoek onderworpen dienen te worden, besluit Camps.

In het licht van wat Kruisheer en Camps aandragen als aandachtspunten zullen we hierna een poging ondernemen de toepasbaarheid voor Vlaardingén te testen.

Een handicap die we daarbij hebben is het ontbreken van het origineel van het oudste stadsrecht en wat daarmee te maken heeft, zoals basistekst, voorontwerp enzovoort. We moeten het doen met vidimi van vidimi, afschriften van afschriften, zoals we al konden opmerken bij de hoofdstukken II en III.

De vidimi geven zelf hun bestaansrecht aan: 1421 - afschrift gemaakt naar een niet afgeschraapt (ongeraseerd), niet doorgehaald (ongecanceleerd) of beschadigde brief = handvest (1273), behoudens de gaten en slijtage van ouderdom; 1448 - afschrift naar een gaaf origineel (= 1358); 1504 - zeer vergaan van ouderdom, begraven geweest zijnde in oorlogstijd, door vocht (rumetyck!) aangetast; 1560 - naar vidimus (1504), beschadigd en door ouderdom gesletten, met gaten en erg gescheurd + enkele doorhalingen en wegschrappingen; 1590 - naar vidimus (1560), in een staat als beschreven bij 1560.

2. TOEPASBAARHEID VOOR VLAARDINGEN

Een aantal gezaghebbende schrijvers die opmerkingen maakten over de mogelijke herkomst van het Vlaardingse stadsrecht komen eigenlijk niet verder dan: waarschijnlijk afgeleid van dat van Delft.

Beweegredenen hiervoor: a) de meeste bepalingen van het Vlaardingse komen voor in het Delftse, b) Delft is de meest nabij gelegen stad, waaraan Van Hall toevoegde, dat ze samen de baljuw van Delfland als grafelijke vertegenwoordiger erkennen.

Gezien de onderlinge afhankelijkheid van de stadsrechten van Haarlem - Delft - Alkmaar ligt het voor de hand dat de meeste Vlaardingse bepalingen ook in die van Haarlem en Alkmaar voorkomen en dat is ook zo.

We komen al met al hiermee niet veel verder, waarbij het overigens toch al de vraag is of we in termen van filiatie veel verder kunnen komen. We zullen daarom de stadsrechtbepalingen van Vlaardingen eens vergelijken met een achttal stadsrechtverleningen; het betreft hier steden die qua filiatie, geografische ligging en tijdstippen van verlening en uitvaardiging ons inziens het meest in aanmerking komen (zie tabel). Zeven daarvan dateren van vóór 1273 en één erna (= Schiedam 1275).

Het is hierbij goed bijvoorbeeld opmerkingen van E. Ennen in gedachten te houden (66) als zij spreekt over het voor de hand liggen van een innerlijk verband van gemeentevorming met de sociale structuur van een stad, of met een groep van steden. Gemakkelijk zijn gemeenschappelijke trekken te constateren in de

verhoudingen op juridisch en sociaal gebied in handelssteden en -plaatsen in het noordwesten van Europa, maar men hoede zich voor generalisatie.

Naast de reeds vermoede en geconstateerde verwantschap met Haarlem - Delft - Alkmaar valt die met Leiden en Dordrecht op.

De verwantschap met 's-Gravenzande is qua overeenkomst van artikelen duidelijk terug te voeren op die met Haarlem. (67)

P.J. Blok veronderstelde al een ontlening van het Leidse aan het Dordtse stadsrecht, zijnde Dordrecht de oudste der Hollandse steden.

J. Huizinga beschouwde het Leidse stadsrecht voornog als origineel Hollands en ziet in het aanvanke-lijk ontbreken van schepenen een aanwijzing daartoe. Het Dordtse stadsrecht van 1252 is als een vernieuwing te beschouwen van een door graaf Willem I, wellicht samen met zijn vrouw Maria, waarschijnlijk in juli 1220 verleende keur aan de burgers van Dordrecht. (67)

Voor de volledigheid volgt hier nog de vergelijking van de Vlaardingse artikelen met het stadsrecht van 's-Gravenzande 1239-1247 (zie OHZ-II, nr. 720, blz. 345-355) dat duidelijk afgeleid is van dat van Haarlem 1245, maar waarschijnlijk als oorkonde nooit uitgevaardigd is; dat wil zeggen het nadert een vervalsing: 1ste nummer is VI., daarna 's-Gravenzande. (= 's-G.)

1b-1b; 2-45 en 2; 3-5 en (66); 4-22 (= 3 x 14 dagen); 7-36 en (53); 9-21c; 10-(18 en 19); 11-(20 en 21b); 12-37 en 13-27.

Afkortingen steden: H. = Haarlem; Dft. = Delft; Z. = Zierikzee; Ddr. = Dordrecht; A. = Alkmaar; L. = Leiden; Sch. = Schiedam.

Art. Stadsrecht Vlaardingen 1273

1245 1246 1246 1248 1252 1254 1266 1275

H. Dft. 's-G. Z. Ddr. A. L. Sch.

1. a. Onder verwijzing naar ouder privilege: vrijheid van schattingen = gewone bedde enz.	-	-	-	-	-	-	x	-
b. Tol- en handelsvrijheid in Holland en Zeeland mits eigen goederen.	1	1	19	1	1	1	4	(24-11-1273)
c. Geen tolvrijheid voor goederen op afbeta- ling of huurkoop gekocht.	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Verbod tweekamp - alles volgens schepen- vonnis afhandelen.	45 2	41 2	- 2	27 11	14 2	44 2	- -	11 -
3. Geoorloofd verblijf buiten de stad 1 á 2 maanden in lente (zaaien) en oogsttijd zonder verlies poorterschap mits plichten (heervaat + herstel dijken) voldoende.	5 (6) (68)	5 - (57)	- - (1b)	- - -	- - (1)	5 - (68)	- - (3)	- - -
4. Een borg (van buiten Vl.) voor een Vl. poorter ná 3de aanmaning ten overstaan van schepenen gemaand, daarna aanspreken door 's graven baljuw.	22	23	-	(37)	-	32	-	(10)
5. Iedereen in/buiten Vl. die daar onroerend goed heeft verplicht tot betaling als overige poorters.	-	-	-	-	-	-	-	-
6. Ieder die binnen Vl. handel drijft draagt in verhouding tot zijn baten mee in het onder- houd van de stad.	-	-	-	-	-	-	-	-
7. Boetes bij verzet tegen schepenvonnis aan graaf, schepenen, rechter/schout.	36 (53)	27 (49)	(14) (16)	- -	- -	29 (52)	18 -	2 3
8. Hoger beroep/appel - kosten: graaf.	-	-	-	-	-	-	-	-
9. Huisvredebreuk - boete: graaf.	21c	17d	-	(16) (17)	9	31b	13	9
10. Weigering bijleggen twist aan rechter of 2 schepenen - boete: graaf.	(18) (19)	- (15)	- -	- (8)	- -	(18) (19)	(5) -	18 -
11. Toebrengen middelmatige wond aan mede- burger - boetes: graaf, rechter.	20 21b	16 17b	(6) (10)	4 -	(6) -	(20) (21b)	(8) —	(6)
12. Slag in het gelaat - boete: graaf.	37	28	3	-	8	30	-	8
13. Vechten binnen de stadsvrijheid, maar buiten de stad zelf - boete: graaf; ná vonnis schout + getuigen.	27 - - -	31 - - -	12 - - -	4 (11) (38) (51)	4 - - -	36 - - -	10 - - -	(7) - - -
14. Vechtboete tijdens de Jaarmarkt - boete: graaf, direct opgelegd of later bij geleverd bewijs.	-	-	-	-	-	-	-	-

Nummers () = vertoont verwantschap met...

Een gering aantal bepalingen van het Dordtse stemt overeen met het Vlaardingse stadsrecht en slaat bovendien op zeer algemene onderwerpen als tol- en handelsvrijheid, verbod van tweekamp, huisvredebreuk, slag in het gelaat en vechten binnen de stads-vrijheid.

Dat levert o.i. geen aanwijsbare ontlening van het Vlaardingse aan het Dordtse stadsrecht op. In het algemeen kan er van ontlening sprake zijn als er tekstuele gelijkenis tussen twee stadsrechtopeningen bestaat. Inhoudelijke gelijkenis alleen, dus zonder gelijkkluidende bewoordingen, is niet voldoende om tot ontlening van het ene stadsrecht aan het andere te besluiten.

Eén opmerkelijke band tussen Vlaarding en Dordrecht zien we wel zo'n anderhalve eeuw later, als Vlaarding afschriften (vidimi) vraagt aan Dordrecht en wel in 1421, 1448 en weer een eeuw later in 1560 en 1590. Het waarom hebben we nog niet kunnen achterhalen.

De conclusie aan het eind van het vierde hoofdstuk in herinnering roepend en gezien het aantal bepalingen die qua karakter en inhoud op zichzelf staan (art. 1b, 1c, 3b, 5, 6, 8 en 14) wagen wij het de conclusie te trekken, dat het Vlaardingse stadsrecht in eerste en vroegste aanleg grotendeels authentiek was. 68)

Gezien de inhoud van de artikelen 1c, 5, 6 en 14 vermoeden we een actieve rol van de stad en een deel van de bevolking van Vlaarding bij de totstandkoming van het oudste stadsrecht, daar dit zeer op de plaatselijke situatie toegesneden bepalingen zijn.

Noten

(bij De Middeleeuwse Stadsrechten van Vlaarding II)

46. Vergelijk **P.J. Westerdijk** (noot 14), blz. 17 en noot 43.

47. **A. Bijl Mz.** (noot 4).

48. *Handvesten: praktijkgevallen op:* blz. 117-122: XVIII; blz. 145: XXIV en blz. 146-147: XXV. De datering van dit stadsrecht op 30 november 1413, zoals vermeld in afl. I. Hist. Jaarb. VI. 1993 (hierna: H.J.V. 1993)), blz. 108 en 114 zijn onjuist! Verder is 5 jan. de dag vóór (= in de terminologie van toen "avondt") Dertiendag of Driekoningen = 6 jan., d.w.z. dertien dagen vanaf Kerst = 25 dec.

48a. **J.A.M.Y. Bos-Rops** - Graven op zoek naar geld. De

inkomsten van de graven van Holland en Zeeland, 1389-1433 - Hilversum 1993, blz. 24, 25, 41, 42. (hierna: Bos-Rops).

Mevrouw Bos-Rops attendeerde mij op een mogelijk verschil tussen de vrijstellingen in Dordrecht en die in Vlaarding: vergelijk Niermeyer - Lexicon Minus s.v.: petitio-bede; exactio is een juridische term: vordering; tributalis-rente, cijns; talio-schadeloostelling. Voor Vlaardingse bedebijdragen bij haar respectievelijk blz. 355 - blz. 140 en 356 - blz. 141 en 358 - blz. 176 en 361 - blz. 365. Ook voor 's-Gravenzande gold dat geen (buitengewone) bede bij een tocht van de graaf naar de keizer betaald hoefde te worden. Wel worden er andere gevallen genoemd waarin bede betaald moest worden.

48b. De dateringen op 21 maart 1446, zoals vermeld in H.J.V. 1993, inhoud blz. 104 (2x), 108 (1x), 112 (1x), 115 (3x) zijn onjuist!

49. **Van de Heijden/Hermesdorf** (noot 15), blz. 148.

J. van Hall - De Stedelijke Handvesten en Keuren in Holland en Zeeland in de dertiende en veertiende eeuw, in derzelver onderling verband (1) - in: Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving, 1ste deel, Amsterdam 1851, blz. 553-590.

50. **B.J.L. de Geer** - De opkomst der steden in Nederland tot het einde der 13e eeuw - in: Nieuwe Bijdragen voor Rechtsgeleerdheid en Wetgeving, nieuwe reeks, 10e (m/z 12e) deel 1884 - Amsterdam 1885, blz. 1-48 en 313-393. Zie voor Delft en 1206 aldaar Hfst. II, § 14 en 15, blz. 39-43 en OHZ-III, nr. 280, blz. 461-465.

51. **De Geer** (noot 50), blz. 43, noot 1 (1326) en blz. 316, noten 6 en 7 en blz. 317.

52. **De Geer** (noot 50), blz. 324 § 21 en blz. 346 § 25 tot blz. 370.

53. **A. Telting** - De verleening der stadsrechten in Nederland (12e-15e eeuw) en hunne verhouding - in: Aanteekeningen van het verhandelde in de sectie voor letterkunde, wijsbegeerte en geschiedenis ter gelegenheid van de Algemeene Vergadering van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, gehouden den 31en Mei 1904 - Utrecht 1904, blz. 4-22 + 2 kaarten: Vlaarding op blz. 6.

54. **A. Telting/W.S. Unger** - De Nederlandse Stadsrechten - toelichting bij: P.J. Blok e.a. (red.) - Geschiedkundige Atlas van Nederland, VII. De Bourgondische tijd - 's-Gravenhage 1923, blz. 97-140 + kaarten A (datering der stadsrechten) en B (de onderlinge verhouding/filiatie). Voor Vlaarding - Delft - Haarlem - 's-Hertogenbosch - Leuven, blz. 104-106 en de alfabetische lijst blz. 136.

55. **J. Huizinga** - Mijn weg tot de historie -, in: Verzamelde

Werken I - Haarlem 1948, blz. 32-33. **Idem** - De opkomst van Haarlem - blz. 203-364: voor Vlaardingen - Delft, blz. 287, noot 2 = blz. 86, noot 2 in de oorspronkelijke versie in: *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde* = B.V.G.O. - 4e reeks, dl. 5, 's-Gravenhage 1906. Het eerste deel in: B.V.G.O., 4e R., dl. 4.

56. **C.D.J. Brandt** - Bijdrage tot de kritiek van Hollandse stadsrechten der XIIIe eeuw - Utrecht 1921 (pr.), blz. 25, 26, 32 en 54.

57. **J. Huizinga** - Noodwendig vertoog - , in: B.V.G.O., 5e R., 's-Gravenhage 1923, dl. 10, blz. 1-14 = *Verzamelde Werken II* - Haarlem 1948, blz. 22-34.

58. Voor meer informatie over deze interessante materie = deze oorkonde en oorlog: **F.W.N. Hugenholtz** - "Bella diplomatica Brandtiana und kein Ende" 1) C.D.J. Brandt en de mediaevistiek - Utrechtse Historische Cahiers 1980-I. Voor gegevens over Oppermann en zijn school moeten we te rade gaan bij de helaas onuitgegeven doctoraalscriptie van mw. **J. Roelevink**-Jagen naar volkomen zekerheid. De bronnenkritiek van Otto Oppermann en haar bestrijders - V.U. Amsterdam 1976. Hugenholtz en recenter **P.H.D. Leupen** (Egmond en zijn bronnen - , in: *Heiligenlevens, Annalen en Kronieken. Geschiedschrijving in middeleeuws Egmond - Hilversum* 1990, blz. 23-34) putten er eveneens dankbaar uit.

59. **J.G. Kruisheer** - De oorkonden en de kanselarij van de graven van Holland tot 1299 - 2 dln., 's-Gravenhage/Haarlem 1971 (pr.). **Roelevink** (noot 58) blz. 13 en 15-22 voor de Hollandse stadsrechten, en blz. 47-53 voor het grondeuvel der hyperkritiek. Zeer onlangs en beter bereikbaar gaf **B. van Bavel** een helder en compact overzicht van "Een verbeterd jacht op valse oorkonden - De diplomatische studiën van Oppermann en zijn school" in *Madoc* (Tijdschrift over de Middeleeuwen), 7e jaargang nr. 4 (Hilversum), dec. 1993, blz. 245-251. Hij vraagt zich met name af hoe Oppermann en leerlingen er toe kwamen een grootschalige jacht op vervalsingen te ontketen en welke factoren daaraan hebben bijgedragen? Na een viertal specifieke factoren opgevoerd te hebben besluit hij desondanks dat het onrechtvaardig zou zijn Oppermanns werk louter negatief te beoordelen en daarvoor voert hij een viertal verdiensten aan. Het wordt zo langzamerhand tijd nu de inhoudelijke discussie over zijn diplomatisch werk is afgesloten de nadruk te leggen op het vruchtbare pionierswerk dat Oppermann voor de mediëvistiek heeft verricht.

60. **H.P.H. Camps** - De stadsrechten van graaf Willem II van Holland en hun verhouding tot het recht van 's-Hertogenbosch - Utrecht 1948. C.D.J. Brandt schroomde overigens niet zijn feilen te erkennen, daarmee zijn proefschrift verloochenend.

61. **Camps** - (noot 8), blz. 10 en 11. **P.A. Meilink** - Het stadsrecht van Haarlem - in: B.V.G.O., 8e R, dl. 5 - 's-Gravenhage 1944, blz. 183-216, met name blz. 183, 184, 204-212. Tevens attentie voor de bewerker = magister Daniël van Duvenee, uit het Zeeuwse dus, waarvan Meilink niet kon weten dat deze lange tijd in dienst was van de hertog van Brabant!

62. **Van de Heijden/Hermesdorf** - (noot 15), blz. 148-153.

63. **R. van Uytven** - (noot 10), blz. 218 en 219. **J.Th. de Smidt** - De Rechtsbronnen in het Noorden tot de 14de eeuw - in: A.G.N. dl. 3, Haarlem/Bussem 1982, blz. 140-142.

64. **J. Kruisheer** - (noot 12: 1985), blz. 10, 11, 12 en 54. **Idem** - Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299, dl. II. 1222 tot 1256 - Assen/Maastricht 1986, blz. 269-272. Hierna: OHZ-II.

65. **H.P.H. Camps** - 1987 (noot 12), blz. 335-364. **Idem** - Twee teksten van het stadsrecht van Den Bosch - , in: T.v.R., XXI (1953), blz. 459-476. **Idem** - Het stadsrecht van Haarlem, opnieuw gezien - in: *Miscellanea mediaevalia in memoriam Jan Frederik Niermeyer* - Groningen 1967 (en niet 1962 zoals bij **Camps** - 1989 (noot 8), blz. 8, noot 1), blz. 293-304. **Roelevink** - (noot 58), blz. 21 en 22. Verder wederom **H.P.H. Camps** - 1989 (noot 8), blz. 7, 13, 38, 42, 69-81 en 120-122.

66. **E. Ennen** - (noot 34), blz. 81.

67. OHZ-II - (noot 64), blz. 312 en 346. Voor Dordrecht: blz. 583.

68. Met het oog op artikel 3b. (terzijde genoemde heervvaart) moet opgemerkt worden, dat **Bos-Rops** (noot 48a, blz. 390) ons inziens ten onrechte stelt, dat in de privileges van Vlaardingen niet over heervvaart wordt gesproken. Zij bedoelt daar overigens mee dat met name niet bepaald wordt met hoeveel mannen men ten strijde moet trekken; in algemene zin wordt de heervvaart wel vermeld. Verder kan via het indrukwekkende proefschrift van Bos-Rops (blz. 126 en 127, tabel 18) niet het mogelijk bestaan van een baljuw van Vlaardingen in tijd naar voren gehaald worden. In tabel 18 (blz. 127) wordt bedoeld: "de stad Delft, het baljuwschap Delfland en de stad Vlaardingen".

Errata:

Op blz. 119 in aflevering I van dit artikel (H.J.V. 1993) dient de laatste zin bekort te worden tot: "Ze lijken door de burgers zelf op schrift te zijn gesteld".

Zie voorts de verbeteringen in de noten 48, 48b, die op dateringen uit aflevering I slaan: 29 november 1413 in plaats van 30 november 1413 en 21 maart 1447 in plaats van 21 maart 1446!